

Negyed-Magyarország

Budapest és a gyűrű

Csökkenő irányzatok

Budapest demográfiai és munkaerőhelyzetével kapcsolatban nemcsak a szoros értelemben vett — 22 kerületből álló — fővárosról kell beszélni, hanem az azt körülvevő, 43 településből álló agglomerációs gyűrűre és — pár szóval az országos demográfiai helyzetre is ki kell térni.

Országos állapotok

Az országos népesedési helyzetet nagyban — egészben — az jellemzi, hogy az egészségügyi, illetve a halandósági viszonyok javulásával együtt járt az átlagos életkor és ezzel az öregek számának növekedése, ugyanakkor pedig a születések száma — a gyermekgondozási segély bevezetése és a családi pótlék emelése ellenére — nem biztosítja az utánpótlást, és a népesedés a reprodukciós szint alá jutott. A magasabb életszínvonal — itt a társadalom szocialista összetételében beállott változásra, főként a mezőgazdasági szocialista átszervezésére és az urbanizálódásra gondolunk — is csökkenti a születések számát. Napjainkban a gyermekáldás a család szempontjából inkább megterhelést jelent, és nem — akár a serdülőkorban levő gyermek részéről is — segítséget a házimunkában, vagy mondjuk ki: munkaerő-utánpótlást, mint régen.

Az elemi életszükségletet jelentő szűkös lakásviszonyok mellett (például együtt lakás a szülőkkel, főként a fővárosban), ha az első gyermeket követi is egy második, két gyerek csupán a két szülőt pótolja, de már két, kiváltképpen három gyerek kevés családban születik. Az is lehetséges, hogy már az első gyerek megszületése után, vagy még előtte a házasság válással végződik. Nálunk újabbban már száz házasságból 45-nek válás a vége, ami viszont újabb lakásigényt támaszt.

Ami a halálozások okát illeti, megéri kibontani az, hogy az erőszakos halálozások 8 százaléka körüliek, ebből az öngyilkosság 3 százaléka feletti, az üzemi, közlekedési, háztartási és egyéb balesetet szenvedőké pedig 5 százalék körüli, a fél évszázad előtti 2-2 százalékkal szemben.

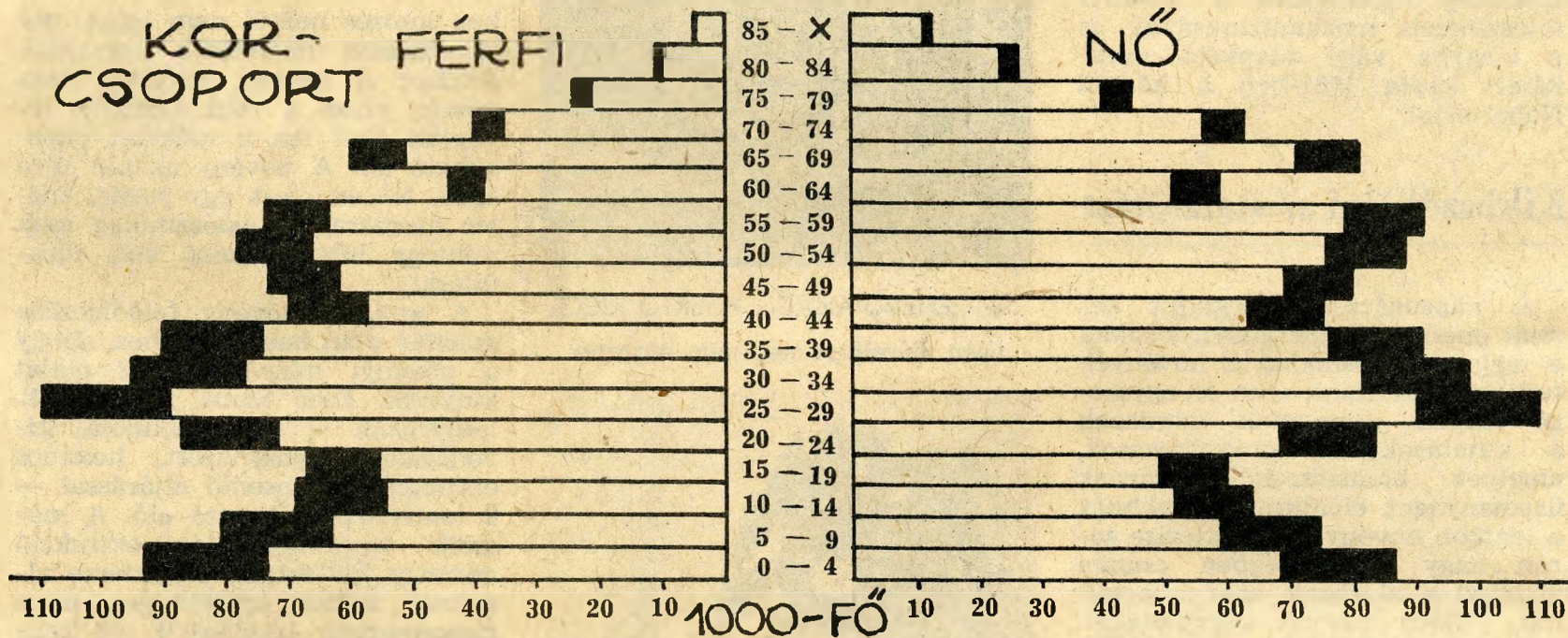
Az ország népessége 1980. január 1-én 10 709 000 volt. Ebből a fővárosban laktak 2 059 000-en, tehát a népesség közel egyötöde (19,2 százaléka). Egész Európában csupán két olyan főváros van, ahol az ország népessége ennyire koncentrálódik: Bécs és Koppenhága. Budapest olyan kiemelkedő

* Sötéttel az agglomerációs gyűrű.

Budapest a népesség örege-
dése, a gyűrűben az intenzívebb
iparfejlesztés, országosan pedig a
csökkenő természetes szaporodás,
mind olyan okok, amelyek a fő-
város munkaerőhelyzetét nehezítik.
A természetes szaporodás
csökkenése következtében keve-
sebben telepednek le a budapesti
agglomerációban, a gyűrűből pedig
— az erőteljesebb iparfejlesztés
következtében — egyre jobban
csökken a fővárosba ingázók szá-
ma. A szocialista iparosítás kez-
detén Budapestnek még jelentős
munkaerő-tartalékai voltak: túl-
nyomórészt nők.

Így 1949 és 1959 között közel
85 000 fő volt a természetes sza-
porodás a fővárosban, ami a tény-
leges népességyarapodásnak kö-
zel 40 százalékát jelentette. Ugyan-
ekkora volt a természetes szapo-
rodás aránya az övezetben is.

1959-től 1967-ig a születési gya-
koriság visszaesett, és bár az 1967
elején bevezetett népesedéspoliti-
kai intézkedések hatására, vala-
mint a szülőképes korú nők és a
házasságkötések számának növeke-
dése következtében néhány évig
Budapest az élve születések szá-
ma emelkedett, azonban 1970-től
kezdve — a főváros lakónépes-



BUDAPEST ÉS A GYÜRŰ KORFAJA* (1980. I. 1.)

A mostani évtizedben is természetes fogyással kell számolnunk

szerepet tölt be az ország szel-
lemi és gazdasági életében, hogy
nemcsak a falvakból, hanem a
többi városból is ide vándorol a
népesség egy része. Ez a népes-
ségtömörülés az elmúlt évtizedben
korántsem volt olyan mérvű, mint
az ezt megelőző kettőben. Azon-
felül (és erre kell különösen fi-
gyelnünk) az utóbbi két évtized-
ben Budapesten már csak ter-
mészetes fogyásról beszélhetünk:
a halálozások száma az élve szü-
letéseket meghaladta.

Lakni vagy dolgozni?

Arányában sokkal erőteljesebb
volt — és lesz a jövőben is — a
fővárost körülvevő gyűrű népes-
ségfeszítő ereje, ahol a termé-
szetes szaporodás is jelentős ará-
nyú és az ország népességszapo-
rulatának mértékét meghaladta.
Itt ugyanis túlnyomórészt a mun-
kaképes korú fiatalabb, többnyire
családos korosztály telepedik le,
vállalva a munkavégzés céljából
Budapestre való napi ingázást is.
A gyűrűben a lakónépesség szá-
ma — a népszámlálás időpontjá-
ban — 410 000 volt. Így a buda-
pesti agglomerációban, amely az
egész ország területének csupán
1,8 százaléka, lakik az ország né-
pességének 23,1 százaléka, ugyan-
akkor ezen a területen dolgozik
az ország szocialista iparában
foglalkoztatottak 29 százaléka.

Az 1949—1979 közötti 31 év alatt
a fővárosi új üzemek létesítése, a
régiek felújítása és nem utolsósor-
ban a mezőgazdaság szocialista
átszervezése következtében Buda-
pest népessége 469 000-rel — kö-
zel 30 százalékkal —, az övezet
202 000-rel közel kétszeresére
emelkedett, annak ellenére, hogy
a lakónépesség növekedésének
arányában — Budapest és a
gyűrűben egyaránt — az utolsó
évtizedben jelentős mértékű volt
a visszaesés.

1949. január 1-én a munkaképes
korú férfiak — nyugdíjasok, jára-
dékosok és tanulók nélkül — 92,4
százaléka, a nők 48,7 százaléka
volt aktív kereső. Az ipari fejlő-
dés ütemének meggyorsulásával a
munkaerőigények gyorsabb ütem-
ben nőttek, mint az azok kielé-
gítésére szolgáló belső források.
A vidéken igen jelentős mérték-
ben felszabadult munkaerőkre a
fővárosi munka lehetősége na-
gyon vonzó volt. A túlzúfolyás
megakadályozására azonban a fő-
város vezetősége korlátozta a le-
telepedést, de a munkavállalást
nem. Ettől kezdve a Budapest fe-
lé migrálók közül azok, akik a
fővárosban nem tudtak letele-
pedni, elárastották a környező
— a fővárost 5—15 kilométeres
sávban gyűrűként körülvevő, jó
közlekedési viszonyokkal rendel-
kező — településeket, és onnan
ingáztak naponta Budapestre.

Ezeknek a településeknek egy
része jelentősen iparosodott is,
mint például az övezeten kívüli
Százhalombatta, vagy azok, aho-
va az egyes fővárosi vállalatok
üzemegységeiket kitelepítették. A
vándorlási nyereség 1960-tól fo-
kozatosan mérséklődött, ezért Bu-
dapest munkaerőigénye további
bevándorlást és évről évre na-
gyobb mértékű beingázást kíván-
na meg, mert a természetes fo-
gyás miatt a munkaerő egyszerű
újratermelése nincs biztosítva.

A népességyarapodás forrásai:
a természetes szaporodás — a
születések és halálozások külön-
bözete — és a vándorlási nyere-
ség.

Budapest a második világhá-
ború utáni években az élve szüle-
tések száma a háború előtti évek-
hez viszonyítva jelentősen emel-
kedett, és a művi vetélést szí-
gorúan korlátozó kormányhatáro-
zat bevezetése kapcsán, 1953-ban
volt a legmagasabb: 21,2 ezrelék.
A halálozási arányszám 1949 és
1965 között lényegében stagnált:
9,9—10,9 ezrelék körül mozgott.

ségének előregedése miatt — a
halálozásoké is nőtt, így a ter-
mészetes fogyás bekövetkezett. Az
1973-ban bevezetett újabb népe-
sedéspolitikai intézkedés is csu-
pán négy évig hozott némi javu-
lást; minthogy 1978-tól kezdve
a szülőképes korú nők száma is
csökkent és a népesség örege-
dése miatt a halálozási arány-
szám sem javul, ezért a most fo-
lyó évtizedben is természetes fo-
gyással kell számolnunk a fővá-
rosban.

Az egész budapesti agglomerá-
ció népességfejlődésében döntő
szerepet játszó bevándorlási többlet
az elmúlt 31 év alatt — 1949.
és 1980. január 1. között — a
főváros népességszámát közel
424 000-rel, a gyűrűben levő 43
települését pedig 150 500 fővel
gyarapította.

A nőtöbblet okai

A nők 1949. január 1-én Buda-
pest népességének 54,3 százalékát,
a gyűrű népességének 51,9 százalé-
kát tették ki. A második világhá-
ború okozta jelentős nőtöbblet
1970-re már kiegyenlítőddött. Ak-
kor 1000 férfira Budapesten 1113,
az övezetben 1032 nő jutott. Ez
az arány az elmúlt tíz év alatt
az övezetben 7 fővel, 1025-re to-
vább csökkent, Budapesten azon-
ban 18 fővel 1131-re emelkedett.
Az emelkedés oka, az, hogy a
fővárosban az elmúlt évtizedben
természetes fogyás volt, így a szü-
letések számának csökkenésével
együtt járt a fiúszületési többlet
csökkenése is. Továbbá az öreg-
korúak száma és aránya — amint
a korcsoportok szerinti megoszlás
értékelésénél is látni fogjuk —
növekedett, és minthogy a nők a
férfiaknál átlagosan hat évvel to-
vább élnek, a nőtöbblet a fővá-
rosban tovább emelkedett. (Nap-
jainkban a valószínű életartam